

ЕІ І І ЕАЕНІ А І АОІ АЕЕА І ОІ ЕЕ АОАЕОЕАІ І НО² ООІ ЕОІ І ОААІ І В ЕІ ДІ І ДАДЕАІ І - НОДОЕОДЕ

Розглянуто певні недоліки існуючої практики оцінки ефективності функціонування корпоративних структур; розроблено комплексну методіку оцінки ефективності функціонування, засновану на забезпеченні збалансованості інтересів зацікавлених сторін і рівномірному розвитку всіх напрямів функціонування; визначено головні переваги запропонованої автором методіки.

Some shortcomings of existing practices for evaluating the effectiveness of functioning of corporate structures are considered. The comprehensive methodology for evaluating the effectiveness of operation based on ensuring a balance of interests of stakeholders and equitable development of all areas of operation is developed. The main advantages of proposed technique are offered.

Процес становлення ринкових відносин в Україні актуалізує ряд проблем, пов'язаних із забезпеченням відповідних змін в теорії та практиці діяльності корпоративних структур (КС). Серед них виділяється проблема ефективності функціонування, адже ефективність є головною характеристикою діяльності та ключовим поняттям економічної науки. Науковцями розроблено ряд методологічних та аналітичних підходів до оцінки та управління ефективністю [1]. Проте існуюча практика оцінки ефективності функціонування КС має певні недоліки: 1) результати оцінки не дозволяють керівникам оперативно використовувати отриману інформацію в управлінських цілях; 2) відсутній зворотний зв'язок між запланованими цілями і завданнями та ходом їх виконання; 3) як інформаційна база використовується лише дані фінансової звітності, які можуть бути недостовірними через ряд чинників (упередженість укладачів, необ'єктивна оцінка вартості майна та ін.); 4) не враховується специфіка функціонування КС.

Практика формування та функціонування КС значно випереджає наукове осмислення оцінки ефективності даних процесів, що негативно впливає на результати їх діяльності. Актуальність і важливість вищезазначених проблем у теоретичному та практичному плані вказують на необхідність активізувати дослідження в цьому напрямку.

Зацікавленість проблемою ефективності виникає на різних рівнях управління економікою – від власників КС до керівників держави. Історично сформувались окремі методіки оцінки, які тим чи іншим чином характеризують ефективність функціонування КС. На нашу думку, новою, але найбільш придатною методікою для використання на теренах української економіки є збалансована система показників. Останнім часом зростає кількість публікацій з цього питання серед українських та російських економістів [2-5]. У даних працях, переважно, розглядаються питання сутності, переваг та недоліків збалансованої системи показників, а також розкрито загрози, з якими може стикатися КС в процесі розробки та впровадження даної системи. В цілому, система складається з чотирьох груп показників: фінансові показники, показники у сфері співпраці з клієнтами, показники бізнес-процесів і показники у сфері навчання та кар'єрного зростання. Проте відсутні дослідження в напрямку пристосування даної методіки до специфіки функціонування вітчизняних КС. Вважаємо, що комплексна методіка оцінки ефективності функціонування КС, побудована на основі збалансованої системи показників може застосовуватись для: оцінки результатів діяльності КС; реалізації та роз'яснення прийнятої стратегії; побудови адекватної системи мотивації.

Метою статті є розробка комплексної методіки оцінки ефективності функціонування КС, яка б відображала основні напрямки функціонування. На думку автора, дана методіка повинна відповідати наступним принципам: об'єктивності, всебічності, оперативності, періодичності та можливості вдосконалення.

Науковці розглядають два основні методи комплексної оцінки ефективності функціонування: 1) порівняльний аналіз діяльності даної КС та інших суб'єктів господарювання, які продукують однакові або подібні вироби; 2) аналіз господарської діяльності та фінансової результативності з використанням еталонної моделі КС, тобто визначення еталонних (найкращих за даних умов виробництва) значень певних первинних показників і порівняння з ними фактично досягнутих у тому або іншому розра-

хунковому періоді [6]. В процесі дослідження стану корпоративного сектору з метою оцінки ефективності його функціонування проводиться співставлення темпів зміни розміру прибутку, обсягу реалізації та активів. Оптимальним прийнято вважати співвідношення (формула 1), яке у світовій практиці отримало назву «золоте правило економіки» [7, С.278]:

$$T_{\text{ЧП}} > T_{\text{ЧД}} > T_{\text{ВБ}} > 100\% , \quad (1)$$

де $T_{\text{ЧП}}$ – темп зростання (зменшення) чистого прибутку; $T_{\text{ЧД}}$ – темп зростання (зменшення) чистого доходу від реалізації; $T_{\text{ВБ}}$ – темп зростання (зменшення) чистого валюти балансу (вартості активів).

Застосування при оцінці ефективності функціонування українських КС «золотого правила економіки» не відображає реального стану корпоративного сектору, оскільки: 1) зростання (зменшення) розміру прибутку, обсягу реалізації та активів може бути спричинено рядом не врахованих в розрахунках факторів; 2) використання лише окремих фінансових показників не може свідчити про загальну ефективність функціонування КС; 3) відповідність правилу не дозволяє визначити рівень ефективності. Також застосування одного вищезазначеного співвідношення в процесі оцінки не дозволяє виявити причини неефективного функціонування та розробити заходи для покращення стану КС.

Вивчення і узагальнення європейських та американських методів та методик оцінки ефективності функціонування КС дозволили авторам створити комплексну методику оцінки ефективності функціонування, засновану на забезпеченні збалансованості інтересів зацікавлених сторін і рівномірному розвитку всіх напрямів функціонування КС. Дану методику можна розглядати як систему забезпечення стратегічного управління КС на основі виміру і оцінки рівня ефективності її функціонування по набору показників, що враховують базові напрями її діяльності (фінансові, виробничі, маркетингові та ін.). Впровадження розробленої методики оцінки ефективності функціонування КС включає ряд послідовних етапів.

На першому етапі вивчаються (формулюються) стратегічні цілі КС. Для ефективного функціонування КС необхідно врахування стратегічних цілей головних учасників корпоративних відносин (власники, топ-менеджмент та персонал). В залежності від суб'єкта впливу на КС дані стратегічні цілі можуть охоплювати широке коле пріоритетів. Для власників КС – збільшення обсягів реалізації та прибутку, захоплення нових ринків збуту та закріплення позицій на старих, збільшення вартості, покращення ділової репутації та іміджу КС. Топ-менеджмент, переважно, зацікавлений в збільшенні витрат на розвиток КС (навчання, інноваційні технології, автоматизація виробничих та управлінських процесів) та підвищення власних доходів. Для персоналу КС пріоритетними можуть стати моральні та матеріальні стимули.

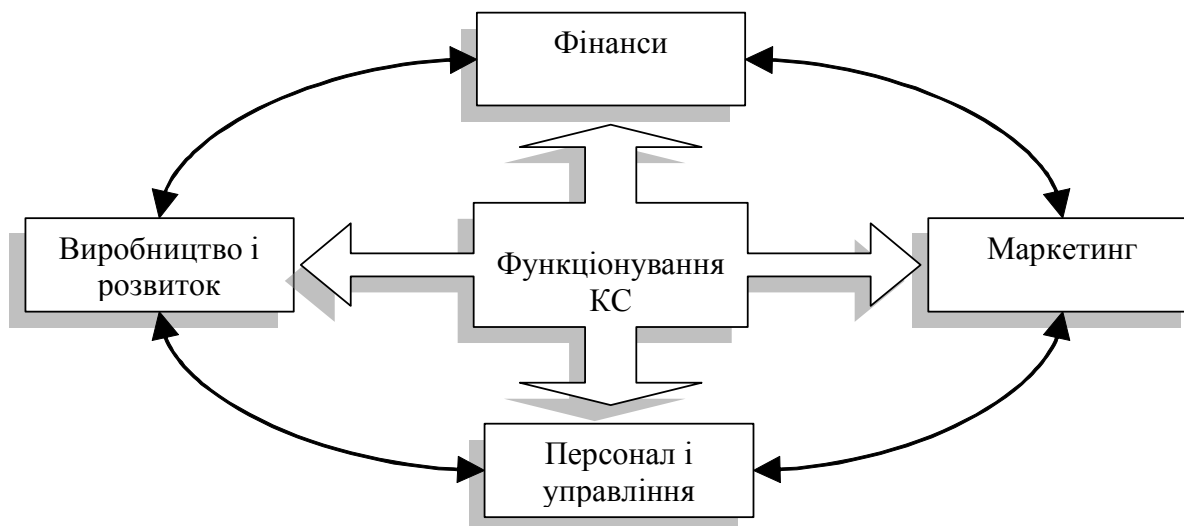

Рис. 1. Базові напрямки функціонування КС*

*Джерело: розроблено автором

На другому етапі визначаються базові напрямки, за якими буде проведена оцінка ефективності функціонування, та критерії їх досягнення (рис. 1). Необхідно зауважити, що склад та кількість напрямків залежить від специфіки функціонування та стратегії КС. В узагальненому варіанті пропонується

4 напрямки: персонал і управління (E_{PM}), виробництво і розвиток (E_{PD}), маркетинг (E_M), фінанси (E_F). В загальному розумінні критерії – це ознака, на основі якої проводиться оцінка якості економічних об'єктів та процесів, порівняння альтернатив, класифікація об'єктів та явищ [8, с. 154]. Таким чином під критерієм ефективного функціонування слід розуміти ознаку чи сукупність ознак, на підставі яких визначається сучасний стан функціонування та здатність до подальшого розвитку КС. До таких критеріїв слід віднести: k_{PM} – розвиток корпоративного управління; k_{PD} – підвищення якості продукції та послуг; k_M – підвищення лояльності клієнтів; k_F – підвищення обсягу виручки.

Таблиця 1

Характеристика показників, що входять до складу запропонованої методики*

Напрямок (E_{PM}, \dots, E_F)	Показники першого рівня деталізації (E_{PM1}, \dots, E_{F2})	Показники другого рівня деталізації ($X_{PM1.1}, \dots, X_{F2.2}$)	Характер впливу підвищення показника на узагальн. пок-к
Персонал і управління (E_{PM})	Лояльність персоналу	Рівень корпоративної культури	позитивний
		Коефіцієнт обороту кадрів з вибуття	негативний
		Рівень конкурентноздатності зар.плати	позитивний
	Кваліфікація персоналу	Рівень розвитку персоналу	позитивний
		Коефіцієнт співвідношення темпів приросту продуктивності праці та середньої заробітної плати	позитивний
Виробництво і розвиток (E_{PD})	Рівень виробничих процесів	Коефіцієнт завантаження виробничих потужностей	позитивний
		Темп зміни матеріаломісткості	негативний
		Рівень інформаційного забезпечення	позитивний
	Рівень науково-технічного розвитку	Доля нової продукції в асортименті	позитивний
		Коефіцієнт оновлення основних засобів	позитивний
Маркетинг (E_M)	Вивчення потреб ринку	Комплексність маркетингових досліджень	позитивний
		Рівень якості взаємовідносин з клієнтами	позитивний
	Рівень збутових процесів	Рівень конкурентоспроможності ціни	негативний
		Темп зміни частки ринку	позитивний
		Коефіцієнт співвідношення темпів приросту чистого доходу від реалізації та витрат на збут	позитивний
Фінанси (E_F)	Фінансовий стан	Темп зміни операційного циклу	негативний
		Коефіцієнт автономії	позитивний
		Коефіцієнт маневреності	позитивний
		Коефіцієнт покриття	позитивний
		Коефіцієнт абсолютної ліквідності	позитивний
	Характер структури витрат	Рівень витрат на 1 грн. реалізованої продукції	негативний
	Частка непродуктивних витрат в загальній сумі витрат	негативний	

*Джерело: розроблено автором

В межах третього етапу проводиться розробка та затвердження системи оціночних показників для кожного напрямку, а також визначаються причинно-наслідкові зв'язки показників, напрямків функціонування та критеріїв їх оцінки. Підбір показників для оцінки є досить важливим, оскільки від їх об'єктивності та всебічності буде залежати оцінка успішності виконання стратегії. Показники визначаються відповідно до обраних напрямів функціонування та критеріїв досягнення їх ефективності. Отже, якщо критерій характеризує якісну основу ефективного функціонування в окремому напрямку, то показник визначає кількісну характеристику цього процесу. Взагалі, «показник – це кількісна характеристика певної властивості об'єкта, процесу або рішення» [8, с.786]. На основі проведеного аналізу сформовано систему оцінки з 22 показників, розрахунок яких наведений в таблиці 1.

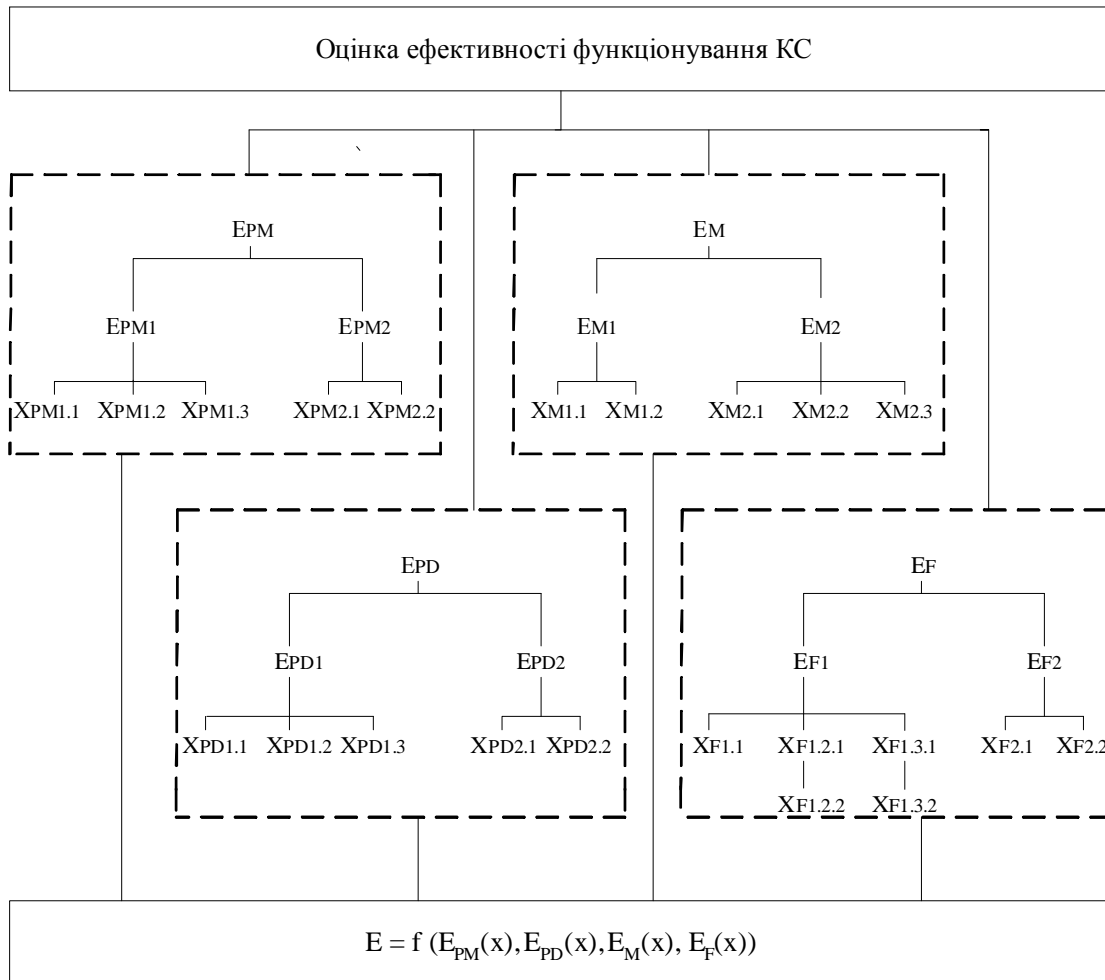

Рис. 2. Схема розрахунку узагальнюючого показника ефективності*

*Джерело: розроблено автором

Модель оцінки ефективності функціонування КС за обраними напрямками та показниками першого та другого рівня деґалізації представлена на рис. 2. На нашу думку, необхідно провести градацію рівнів ефективності функціонування КС. Пропонуємо виділити п'ять рівнів ефективності: максимальний (80-100 балів), високий (60-80), достатній (40-60), мінімальний (20-40) та критичний (0-20).

На четвертому етапі визначаються алгоритми розрахунку оціночних показників для кожного напрямку. Оскільки в комплексну методику оцінки ефективності функціонування КС входять як кількісні, так і якісні показники, цілком доцільно застосувати для розрахунку кількісних показників відповідні формули, а для якісних – бальні оцінки (формула 2). З огляду на фактичні значення якісних та кількісних показників та враховуючи запропоновану градацію рівнів визначаються значення розрахованих показників у балах в межах діапазону [0; 100].

$$x = \frac{\sum_{i=1}^j b_i}{\sum_{i=1}^j b_{\max}}$$

де x – якісний показник другого рівня деталізації; j – кількість наявних складових якісного показника другого рівня деталізації; b_i – оцінка наявності складової за період (знаходяться в межах діапазону $[0;1]$: «0» - не існує, «0,5» - рідко використовується, «1» - існує) та визначаються за допомогою методу експертного опитування); b_{\max} – максимально можлива оцінка наявності складової за період.

Розрахунок показників ефективності функціонування КС за обраними напрямками та узагальнюючого показника ефективності проводиться в рамках п'ятого етапу. Узагальнюючими показниками прийнято вважати абсолютні величини, які характеризують розмір явища – його обсяг чи рівень [8, с.794]. Проте на практиці використовується ціла низка показників, які ні окремо, ні у сукупності не дозволяють дати кінцеву оцінку ефективності [9].

Розроблена методика дозволяє оцінити ступінь реалізації як окремого напрямку, так і успіх реалізації стратегії КС в цілому, розрахувавши узагальнюючий показник ефективності функціонування КС, який відображає підсумкові результати синергетичної дії чинників, які характеризують різні напрямки ефективності.

Узагальнюючий показник ефективності функціонування КС (E) пропонується визначати як середньозважену суму часткових показників ефективності за обраними напрямками:

$$E = \frac{\sum_{i=1}^n E_i}{n}, \quad (3)$$

де E_i - значення часткових показників ефективності функціонування КС за обраними напрямками, методику розрахунку яких розглянемо нижче; n – кількість напрямків оцінки ефективності функціонування КС.

За результатами розрахунку узагальнюючого показника (E) можна визначити рівень ефективності функціонування КС на конкретну дату, порівняти цей рівень з рівнями ефективності головних конкурентів, а також розглядати тенденцію зміни даного показника протягом періоду.

Часткові показники ефективності функціонування КС за обраними напрямками (E_i) пропонується визначати аналогічно узагальнюючого показника ефективності (E), тобто методом зважування показників (x_m), що забезпечують високий рівень ефективності обраних напрямків.

$$E_i = \frac{\sum_{i=1}^m x_i}{m}, \quad (4)$$

де x_i – значення показників за i -го критерію; m – кількість показників, які забезпечують високий рівень ефективності обраних напрямків.

Наступним етапом є порівняння реального стану критеріїв ефективності функціонування з їх запланованим станом, а також оцінка результатів порівняння. Якщо реальний стан відповідає запланованому, приймаються управлінські рішення, спрямовані на підтримання або підвищення рівня ефективності функціонування як за обраними критеріями, так і КС в цілому. В протилежному випадку визначаються розміри відхилень фактичних результатів від запланованих.

На сьомому етапі здійснюється дослідження причин, які спричинили дані відхилення, в процесі якого виявляються ті напрямки та ті показники, для яких спостерігається критичне відхилення.

Заключний етап передбачає визначення системи заходів для корегування отриманих результатів оцінки ефективності функціонування КС.

Для доведення зрозумілості та адекватності запропонованої методики обов'язкове пояснення отриманих результатів дослідження у вигляді відповідних висновків, коментаріїв, складання пояснювальних записок [7, с. 26]. Тому розроблена автором методика пройшла апробацію на КС, які в результаті її застосування отримали вичерпну інформацію про стан ефективності функціонування та змогли порівняти даний стан з іншими КС.

Порівняльна характеристика розрахунку рівня ефективності КС

№ п/п	Корпоративні структури	Діюча методика	Запропонована методика
1	ВАТ «КВБЗ»	відповідає	Високий рівень / 66,0
2	ЗАТ «ДТІУ»	відповідає	Високий рівень / 62,5
3	ТОВ «МД Груп Кременчук»	частково відповідає	Достатній рівень / 59,2
4	ХК «АвтоКрАЗ»	частково відповідає	Достатній рівень / 53,5
5	ВАТ «Кременчукм'ясо»	не відповідає	Достатній рівень / 50,9
6	ВАТ «Кредмаш»	відповідає	Достатній рівень / 48,0
7	ВАТ «КЗТВ»	не відповідає	Достатній рівень / 41,2
8	ВАТ «СП «Обод»	частково відповідає	Достатній рівень / 41,4
9	ТОВ «КрАСЗ»	не відповідає	Достатній рівень / 41,3
10	ЗАТ «УТНТ»	не відповідає	Достатній рівень / 42,1
11	ВАТ «КрКЗ»	не відповідає	Мінімальний рівень / 39,6
12	ЗАТ «Кремтекс»	не відповідає	Мінімальний рівень / 38,9
13	ЗАТ «Ізумруд»	не відповідає	Мінімальний рівень / 38,5
14	ЗАТ «КЛГЗ»	не відповідає	Мінімальний рівень / 33,0

Порівнюємо рівень ефективності функціонування КС за 2006-2007 роки при існуючій методиці оцінки за «золотим правилом економіки» та запропонованою автором методикою з урахуванням основних напрямків функціонування (див. табл. 2). Як видно з таблиці 2, застосування запропонованої методики дозволить отримати більш вичерпну інформацію про стан та ефективність функціонування КС: забезпечить можливість градації КС за рівнем ефективності; дозволить перейти до системи порівняних оцінок; забезпечить зацікавлених осіб необхідною інформацією.

Запропонована методика дозволяє створити дієву систему оцінки ефективності функціонування КС, необхідну для розробки стратегії корпоративного розвитку та прийняття більш обґрунтованих управлінських рішень в даному напрямку. Крім того, використання розробленої автором методики дозволить будувати національні рейтинги ефективності функціонування КС, що підвищить конкурентоспроможність та інвестиційну привабливість вітчизняного корпоративного сектору в цілому.

Література

1. Гончарук А. Г. *Методологические основы оценки и управления эффективностью предприятия. Монография.* – Одесса: Астропринт, 2008. – 288 с.
2. Голубева Т. С., Колос І. В. *Методологічні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства // Актуальні проблеми економіки.* – 2006. – № 5. – С. 66–71.
3. Гершун А., Горський М. *Технологии сбалансированного управления.* – М.: Олимп-Бизнес, 2006. – 416 с.
4. Лагода Т., Деревянко Е. *BSC своими руками. Последний писк управленческой моды: система сбалансированных показателей – Balanced Scorecard // Бизнес.* – 2005. – № 16. – С. 74–78.
5. Лясковська О. О. *Преваги та недоліки збалансованої системи показників // Актуальні проблеми економіки.* – 2008. – № 7(85). – С. 119–126.
6. Олійник О. В., Чибісов Ю. В. *Ефективність функціонування системи бюджетування: теоретичні засади та методика оцінки // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії.* – 2006. – № 1Е (6). – С. 267.
7. *Економічний аналіз: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит» / За ред. проф. Ф. Ф. Бутинця.* – Житомир: Рута, 2003. – 680 с.
8. *Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / За ред. С. В. Мочерного.* – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 848 с.
9. Воронін О. *Методика визначення узагальнюючого показника економічної ефективності виробництва // Економіст.* – 2007. – № 4. – С. 57.